

An aerial photograph of a forested landscape. The terrain is covered in dense green trees, with a network of roads and paths visible. A prominent river or stream flows through the center of the image, and a large lake is visible in the lower-left corner. The overall scene is a natural, wooded area.

Fylkesmannen i Østfold

# MILJØVERNDELINGEN

ØTER I ØSTFOLD MED HOVEDVEKT PÅ HALDEN

KOMMUNE

RAPPORT NR 3 / 86



RAPPORT UTARBEIDET  
AV  
ROY NORDBAKKE

OTER I ØSTFOLD MED HOVEDVEKT PÅ HALDEN  
KOMMUNE  
RAPPORT NR 3 / 86

## Forord

På oppdrag fra miljøvernavdelingen, Fylkesmannen i Østfold ble det i 1985 gjennomført en enkel registrering av oterforekomster i Enningdalsvassdraget, Halden kommune. Det er innhentet opplysninger fra personer som kjenner det aktuelle området, og det er gjort opprop gjennom lokalavis og lokalradio. Arbeidet ble utført av cand. real Roy Nordbakke.

Moss 14. august 1986

Ottar Krohn

## OTER I ØSTFOLD MED HOVEDVEKT PÅ HALDEN KOMMUNE

I Østfold vantes tidligere en stor oterbestand. I årene 1900 - 1932 ble det utbetalt skuddpremier for i alt 680 individer. Senere er det utbetalt svært få premier: 1 individ i 1945, 8 individer i 1946 og 3 individer i 1949 (Statistisk sentralbyrå 1978). Fra de seinere årene er det kjent svært få observasjoner av oter fra fylket. Haga (1981) nevner noen observasjoner fra en liten elv sør for Halden (Enningdalselva). Dette området er også nevnt av Heggberget & Myrberget (1979). Haga nevner også at to otere ble skutt på 60-tallet i "Fjella området" i Eidsberg og Rakkestad. Haga nevner også en observasjon fra det samme området i 1980 (Haga 1981). Hardeng (1982) sier at oteren ikke er kjent fra nyere tid i Haldenvassdraget bortsett fra et individ som skal være skutt ved Fosseløkka i Halden på 1960 tallet. Alt i alt er det mye som tyder på at oterbestanden i fylket er svært liten, og Hardeng (1977) fører arten opp som akutt truet.

Oteren har vært totalfredet på Østlandet og Sørlandet siden 1972/73. Den har dessuten vært totalfredet i Sverige siden 1968. Dette har ikke ført til noen markert økning i bestanden. Årsaken til den kraftige tilbakegangen i oterbestanden kan ha mange årsaker.

Myrberget (1979) nevner forurensninger, vannkraftutbygginger, jakt og fangst, konkurranse med mink og omforming av landskapet. Det er vanskelig å fremheve en enkelt faktor, men det er klart at alle disse faktorene kan ha spilt inn i Østfold. En viktig årsak til tilbakegangen i de høyere-liggende områdene av fylket skyldes ganske sikkert forsuring og tap av tidligere fiskebestander. Økt ferdsel og friluftsliv får også ta en del av skylden. Dette er nok særlig tilfelle i Østfoldskjærgården.

Denne undersøkelsen er konsentrert om Halden kommune siden de fleste observasjonene av oter er gjort i dette området den siste tiden. Hensikten var å forsøke å få et overblikk over en eventuell bestands størrelse.

## UNDERSØKELSESOMRÅDET

Områdene omkring Halden består av større skogstrekninger med tallrike vann og to større vassdragsystem, Haldenvassdraget og Enningdalsvassdraget. Dessuten kyststrekningen fra Iddefjorden ut mot Singlefjorden. Dersom oteren skal kunne ha fast tilhold i et område, er den avhengig av god tilgang på fisk og åpent vann om vinteren.

I undersøkelsesområdet er disse kravene i dag tilfredsstilt i deler av Enningdalsvassdraget og Haldensvassdraget. Ringsdalsfjorden fra Brattøya til Sponvika er dessuten isfri eller delvis isfri. Her er imidlertid



forurensningssituasjonen svært alvorlig. Det er imidlertid fortsatt fisk i fjorden særlig i de ytre delene, så oteren kan muligens ennå finne levevilkår her. Det finnes områder i de høyereliggende traktene av kommunen hvor det er isfrie partier i de mindre vassdragene, men de fleste av disse har ødelagte eller sterkt reduserte fiskebestander. Ut fra disse betraktningene er denne undersøkelsen konsentrert om Haldenvassdraget og Enningdalsvassdraget.

#### METODER

Aktuelle personer som ferdes mye i skog og mark er kontaktet. Det er gjort opprop gjennom lokalavis og lokalradio. I tillegg til dette har jeg gjennomført noen sporundersøkelser i de mest aktuelle områdene. Disse ble ikke så omfattende som jeg først hadde planlagt da det etterhvert kom til å råde en viss usikkerhet om den økonomiske støtten til prosjektet.

#### RESULTAT

Opprop i Halden arbeiderblad i januar - februar 1985 gav ingen respons. Opprop i "Solradioen" i januar og februar gav heller ingen respons bortsett fra en. Kjell Pettersen i Eskeviken mener å ha observert en oter sommeren 84 i Sauøysundet mellom Eskeviken og Sauøya. Personlig kontakt med en del personer som ferdes i skog og mark har imidlertid gitt bedre respons. Naturfotografen Jørn Bøhmer Olsen har observert oter og sett oterspor i Enningdalsvassdraget vinterstid jevnlig fra begynnelsen av 70-tallet og fram til i dag. De fleste observasjonene er gjort ved Rødsvannet og nær utløpet av Enningdalselva i Iddefjorden. Han har ved et tilfelle fotografert to otere ved utløpet av Rødsvannet. Ole Stensrud har også sett to otere i isløsingen i 82 eller 83. Formannen i viltnemnda i Halden sier at han har fått meldinger om at oter er observert i Enningdalselva hele den perioden han har vært i Halden (ca. 15 år). Jan Johansen (Eskeviken) har sett oter ved utløpet av Enningdalselva i april 85 og august 85. Oter er også sett ved Klo i Ørelva som kommer fra Ørsjøen og renner ut i Enningdalselva i 1969 (Arild Svendsen).

En gutt som bor på Berby gård har sett oter og oterspor "flere ganger" de siste årene. Dette har skjedd i området Berby gård/utløpet ved Iddefjorden. En gutt jeg traff ved elva i januar 85 fortalte at han hadde sett oter ved utløpet av Enningdalselva påsken 84. Av egne observasjoner som jeg kan huske så har jeg sett oter ved utløpet av Enningdalselva i juli 73. En

svensk fisker som fisker laks i Iddefjordens indre deler fortalte at han har sett oter og oterspor flere ganger i Iddefjordens indre deler i mange år. Selv har jeg også sett oterspor om vinteren ved Enningdalselva i tidsrommet 69-85. De fleste observasjonene er gjort i elvas nedre deler og i området Rødsvannet Tellesås. En ubekreftet melding via Jørn Bøhmer Olsen tyder på at en person har sett oter i Folkå på begynnelsen av 80-tallet. En eldre mann som bor nær Elgåfossen i Lyselva på grensen ved Holtet har fortalt til Jørn Bøhmer Olsen at han tidligere ofte så oterspor ved Elgåfossen, men at disse nå ikke lenger sees.

Også andre personer forteller at de har sett oter eller oterspor ved Enningdalselva de siste 20 - 30 årene uten at de husker nøyaktig når.

Den eneste sikre meldingen om oter i Haldenvassdraget fra de seinere årene sto å lese om i Halden arbeiderblad sist i april 85. Gunnar Ahlsen som jobber ved renseriet i Tistedalen så to otere, en stor og en mindre, den 24.4.85. Gunnar Mathisen kontrollerte sporene og kunne bekrefte at det var to otere. Jeg har ikke klart å oppspore andre observasjoner fra dette vassdraget.

#### RESULTAT SPORINGSOBSERVASJONER

1. 3.1.85. Sporingene ble utført sammen med Jørn Bøhmer Olsen. Snødybden var 5 - 6 cm. Det var klarvær og minus ti grader. Elva gikk helt åpen. Følgende strekning ble kontrollert. På begge sider av Enningdalselva fra broa syd for Berby gård til utløpet av elva. Dessuten ble Folkåa fra Rv 21 til Iddefjorden kontrollert. Det var to dager siden det hadde snødd. Det ble ikke funnet spor andre steder enn nede ved Saga (se kart). Her ble det til gjengjeld funnet mange spor på begge sider av elva. Det ble også funnet ekskrementer (se bilde 1). Av de fiskerestene som ble funnet tyder mye på at byttet hadde vært vederbuk. Det ble blant annet funnet rester av innvollsmarken *Ligula intestinalis* i oterekscrementene. *Ligula* har karpefisk som vert. Det var vanskelig å fastslå om det hadde vært flere enn en oter i området.

8.1.85. Gode værforhold. Ingen ny snø har falt. Området langs Ørelvas nedre deler undersøkt. Mange oterspor ble funnet konsentrert om den nedre steinura i Ørelva. Det ble blant annet funnet akespor. Dette området må kunne ansees som en potensiell yngleplass. Mye stor stein og litt avsides. Ørelva har fortsatt en brukbar bestand av bekkeørret. Dessuten er det mye gullbust enkelte tider på året i elvas nedre deler. Veien ned til hovedvassdraget er heller ikke særlig lang (se kart). Det ble fortsatt funnet



spor nede ved Saga. Vanskelig å fastslå om disse var nye i forhold til de som ble funnet 3.1.

10.1.85. Klart fint vær. Temperatur omkring -10 grader. Elva går fortsatt åpen. Rødsvannet nesten isdekket. Området fra Rødsvannet til Mjølnerødfossen ble sjekket. Jeg fulgte elvas vestsida. Elvas østside ble sjekket med kikkert. Oterspor ble påtruffet i den store kulpen nedenfor de gamle laksekarene (se kart). Oteren hadde her så vidt vært i land på elvas vestsida, og ute i kulpen. Bare fiskehodet lå igjen (se bilde 2). Det ble ikke funnet spor av oter ovenfor dette stedet. Dersom oteren skulle ha forflyttet seg oppover elven, måtte den ha gått på land her i strykene. Det ble imidlertid ikke funnet flere spor.

20.1.85. Skyet vindstille -4 grader og 8-10 cm snø. Sjekket området fra Kirkevanna i Enningdalen til Mjølnerødfossen. Elva fortsatt isfri bortsett fra de mest stilleflytende partiene. Oterspor ble funnet på iskant på elvas vestsida like ovenfor de første strykene ned mot Mjølnerødfossen. Oteren hadde her spist en liten hannlaks (1-2 kg) (se bilde 3). Bare underkjeve og finner lå igjen på isen. Oteren hadde bare vært på land for å spise. Ingen andre oterspor å finne. Jeg fant heller ikke noen spor ved Mjølnerødfossen hvor oteren nødvendigvis måtte ha gått på land dersom den hadde kommet nedenfra.

15.6.85. Klart pent vær. Området fra Berby gård til utløpet ble sjekket tidlig om morgenen. Fra ca. kl. 05.00. Ingen otere ble sett, men jeg fant en hule i elvebredden på elvas østside like nedenfor "vakulpen". Her fant jeg også ferske oterspor i leiren. Jeg plasserte en liten pinne i åpningen på hulen. Denne var borte to dager seinere da jeg på nytt undersøkte hulen. Mye tyder på at oteren har tilhold her (se bilde 4).

2.2.85. Letet etter oterspor på strekningen Stensbrua Krappeto. Været skyet og etterhvert snøfall. Det meste av strekningen islagt, men åpent vann ved Krappeto og mellom Stensbrua og Hølen. Ingen oterspor ble funnet. Terrenget mellom Stensbrua og Hølen vanskelig å sjekke da det er bratt og tildels vanskelig tilgjengelig på vinteren (issvuller og mye snø). Dersom fiskebestanden er brukbar her på vinteren kan dette være et aktuelt område.

#### KONKLUSJON

Det finnes i dag en oterbestand i Enningdalsvassdraget/Iddefjorden. Oteren

har antakelig aldri vært borte herfra. Enningdalselva fryser aldri helt igjen til tross for strenge vintre. Elva har en meget rik og variert fiskebestand. I de nedre delene av elva er det påvist 22 arter av ferskvannsfisk. De fleste observasjonene av oter er gjort i vinterhalvåret. Dette er naturlig da spor lettere vil røpe den. De fleste observasjonene er gjort i elvas nedere deler. Dette kan ha sammenheng med at det er flest observatører som ferdeshet. Fiskebestanden er imidlertid rikest her. Sporingene jeg selv har gjort tyder på at det minst må ha vært tre forskjellige otere ved elva i januar 85. Denne oterbestanden må sees i sammenheng med vassdraget videre sørover i Sverige. Denne oterbestanden har fortsatt gode muligheter til å kunne eksistere så sant vassdraget ikke blir utsatt for forurensninger, og at vegetasjonen langs elva spares. Det burde foreslås hogstforbud langs elvebreddene, også av hensyn til fisk og fuglefauna. En bør forsøke å få tilbake en kraftig tre-busk-vegetasjon langs elva også i Enningdalen. Sideelvene til Enningdalsvassdraget (Ørelva, Lyseelva og Folkåa) er i dag sterkt truet av forsuring og fiskebestandene i disse elvene er sterkt truet. Lyseelva er allerede nesten ødelagt som fiskeelv. pH i Ørsjøen er i dag ca. 5,2 om sommeren og morten rekrutterer ikke lenger. En kalking av sjøen kan være en hjelp for oteren. Siden oter også flere ganger er observert i Iddefjorden må en også være oppmerksom på faren for belastning av miljøgifter. Saugbrugsforeningen slipper årlig ut ca. 500 tonn klorforbindelser. En rensing av Iddefjorden vil virke positivt på oterbestanden. De isfrie partiene av Haldenvassdraget bør sjekkes nærmere på sporsnø om vinteren. En burde også sjekke strekningen Brattøya - Sponvika på sporsnø. Hallerødelva mellom Søndre-Boksjø og Kornsjø burde også sjekkes nå som Boksjøen er kalket og fisk er satt ut igjen.



## LITTERATUR

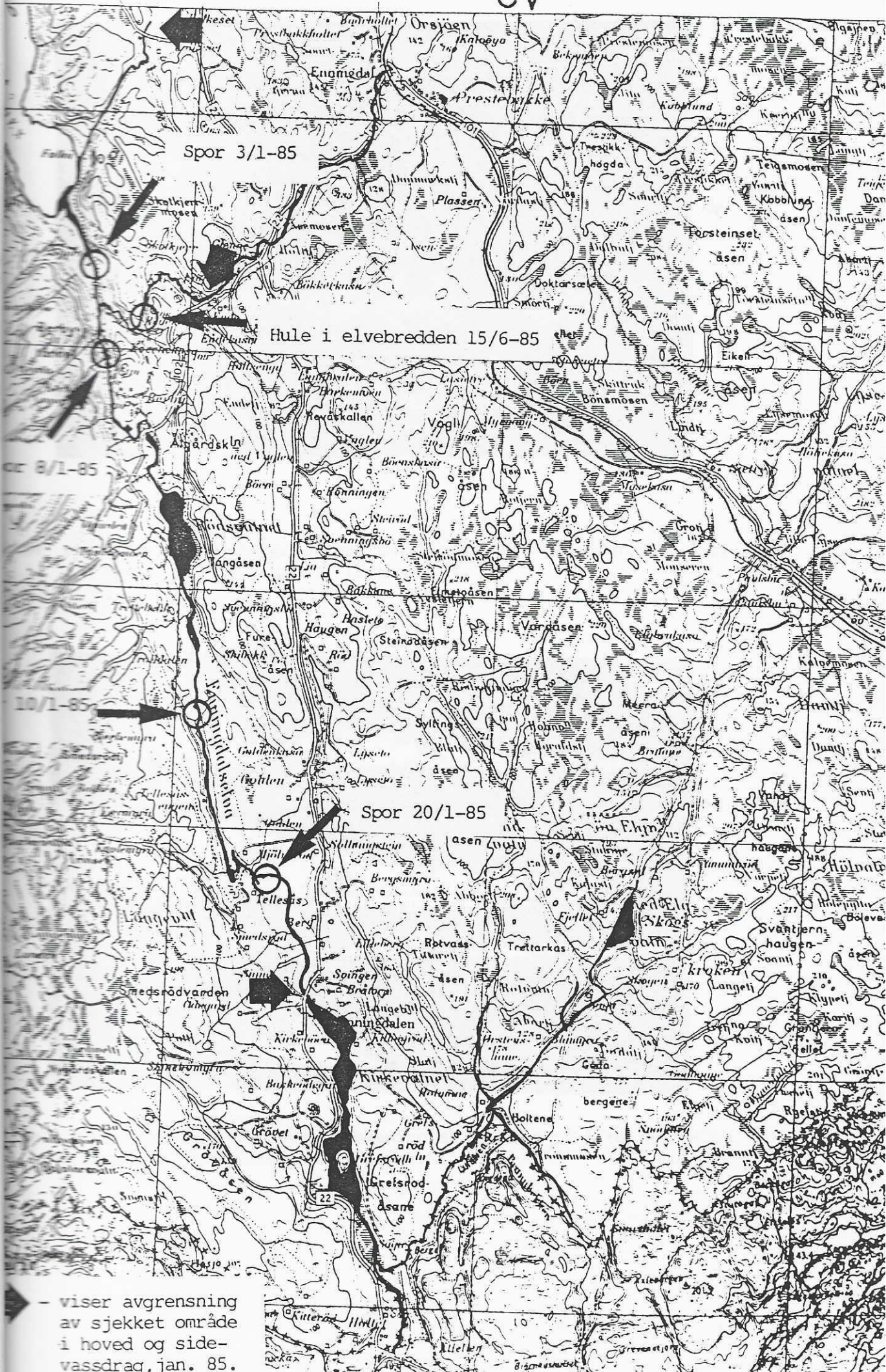
Haga, Atle 1981: Oter i Østfold, Fauna 34: 86-87.

Hardeng Geir 1977: Truede og sårbare fugle-og pattedyrarter i Østfold.  
Østfold-Ornitologen 4 (3-4): 30-35.

Hardeng Geir 1982: Haldenvassdraget og Store Le. Østfold Natur 15: 64.

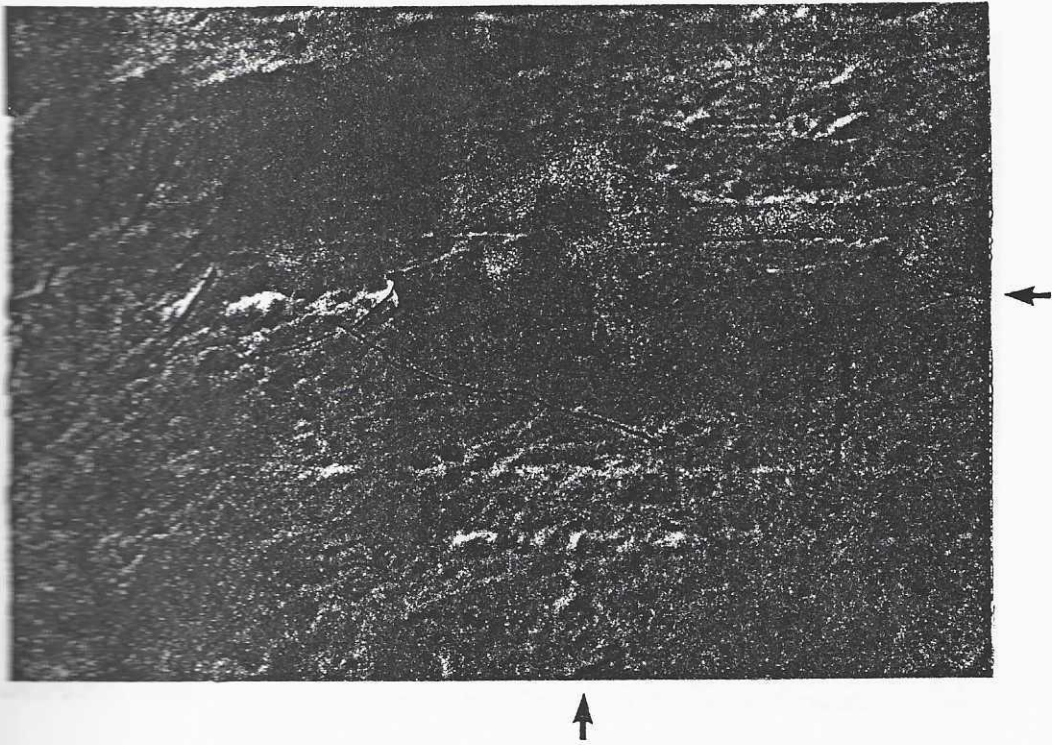
Beggberget Trine Moen og Myrberget Svein 1979: Den Norske bestand av  
oter 1971 - 77. Fauna 32: 89-95.



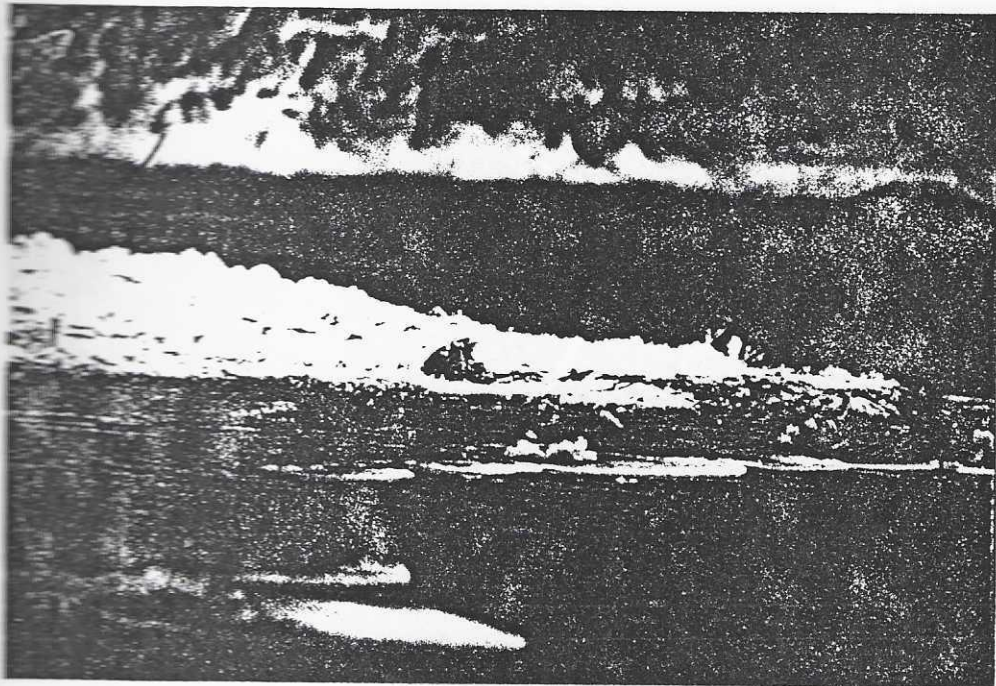


- viser avgrensning  
 av sjekket område  
 i hoved og side-  
 vassdrag, jan. 85.



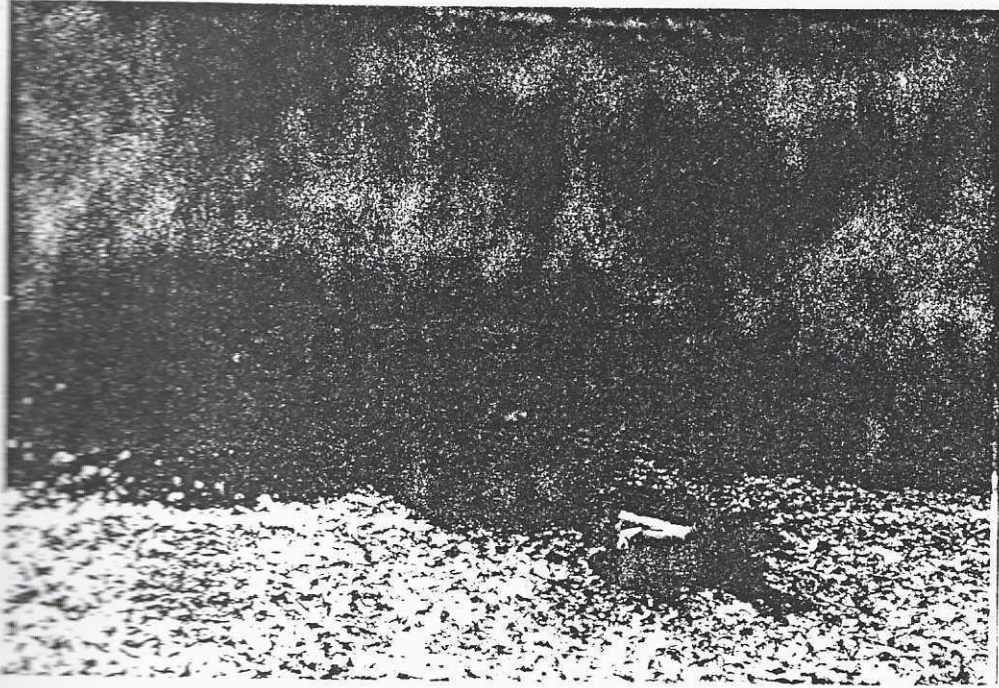


Bilde 1 : Oterspor og rester etter innvollsmarken *Ligula intestinalis*,  
(rett inn for pilene). (Foto R.N.)

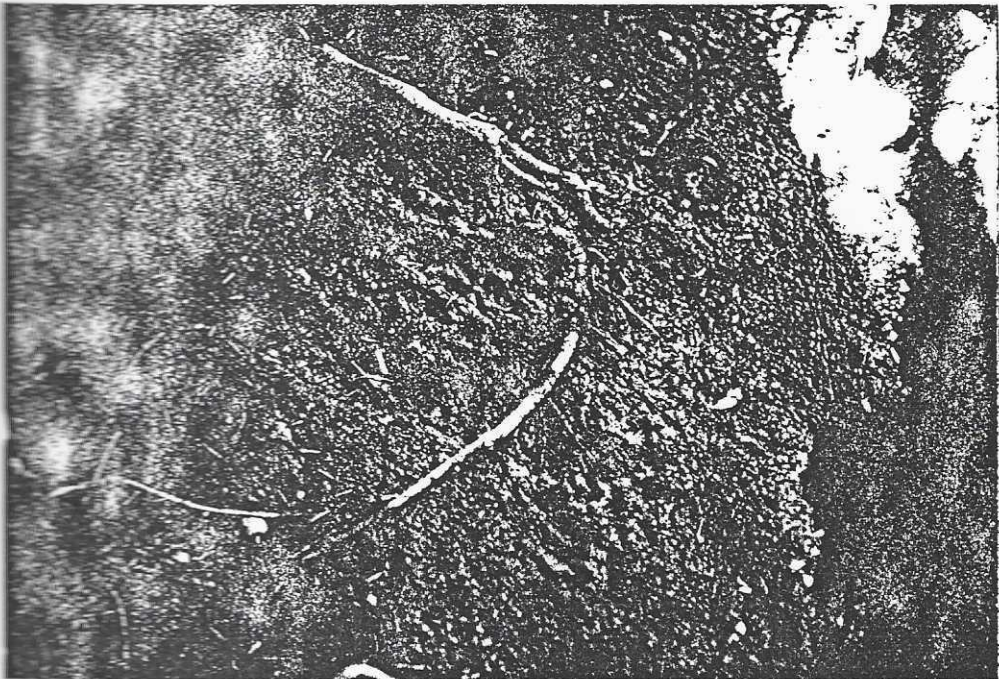


Bilde 2 : Hode av laks/sjørørret. Fisken spist av oter på liten holme i  
kulp av Enningdalselva. (Foto R.N.)





Bilde 3 : Underkjeve av laks spist av oter i Enningdalselva ovenfor Mjølnerødfossen. (Foto R.N.)



Bilde 4 : Oterspor på elvebredden av Enningdalselva. Hule i elvebredden opp til venstre på bildet. Vannet ned til høyre. (Foto R.N.)